

INGRID VON OELHAFEN
& TIM TATE

NIEMANDS
KIND

Vertaling Karin de Haas

HarperCollins

Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® om verantwoord bosbeheer te waarborgen.
Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green.

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2015 Ingrid von Oelhafen en Tim Tate
Oorspronkelijke titel: *Hitler's Forgotten Children*
Copyright Nederlandse vertaling: © 2020 HarperCollins Holland
Vertaling: Karin de Haas
Omslagontwerp: Danielle Mazzella di Bosco
Bewerking: Pinta Grafische Producties
Omslagbeeld: German Federal Archive / Wikimedia Commons / Getty Images
Zetwerk: Mat-Zet B.V., Huizen
Druk: CPI Books GmbH, Germany

ISBN 978 94 027 0626 0
ISBN 978 94 027 6017 0 (e-book)
NUR 680
Eerste druk november 2020

Originele uitgave verschenen bij Elliott and Thompson Limited, Londen, Groot-Brittannië.

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.
* en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het e-book is beveiligd met zichtbare en onzichtbare watermerken en mag niet worden gekopieerd en/of verspreid.

INHOUD

Voorwoord	9
1. Augustus 1942	13
2. Het jaar nul	19
3. Ontsnapping	37
4. Thuis	46
5. Identiteit	61
6. Muren	77
7. Levensbron	91
8. Bad Arolsen	106
9. Het decreet	126
10. Hoop	137
11. Sporen	144
12. Neurenberg	167
13. Rogaška Slatina	186
14. Bloed	204
15. Puur	210
16. Meegenomen	234
17. Zoektocht	254
18. Vrede	265
Nawoord	275
Dankwoord	277
Register	281

VOORWOORD

Bloed loopt als een rode draad door dit verhaal. Het bloed van jonge mannen dat is vergoten op de slagvelden van de oorlog; het bloed van burgers dat door de goten van steden en dorpen in heel Europa stroomde; het bloed van miljoenen die zijn vermoord in de pogroms en de dodenkampen van de Holocaust.

Maar ook bloed als idee: het geloof van de nazi's – hoe absurd dit vandaag de dag ook mag klinken – in 'goed bloed', kostbaar *Ichor* dat moest worden opgespoord, bewaard en vermeerderd. En daarnaast de onvermijdelijke tegenhanger, 'slecht bloed', dat meedogenloos uitgeroeid moest worden.

Ik ben geboren in 1941, toen de Tweede Wereldoorlog in volle gang was. Ik groeide op in het kielzog van de oorlog en onder de schaduw van zijn meedogenloze voortbrengsel, de Koude Oorlog.

Mijn geschiedenis is de geschiedenis van miljoenen doodgewone Duitse mannen en vrouwen. We zijn slachtoffers van Hitlers waanzin, maar ook de begunstigen van het naoorlogse economische wonder dat onze verwoeste en gehate natie veranderde in de stuwende kracht van het moderne Europa. Ons ver-

haal is het verhaal van een generatie die is grootgebracht in de schaduw van schanddaden, maar die al worstelend een weg naar eerlijkheid en fatsoen wist te vinden.

Mijn eigen verhaal is echter ook het verhaal van een veel minder bekend verleden, dat nog steeds in stilzwijgen en schaamte is gehuld.

Ik ben een kind van *Lebensborn*.

Lebensborn is een oud Duits woord dat 'bron van het leven' betekent en dat is vervormd en verworden door de woordkunstenaars van het nationaalsocialisme. Wat betekende het in de krankzinnige wereld van het nazisme? Wat betekent het tegenwoordig? Mijn zoektocht naar de antwoorden – mijn poging om mijn eigen verhaal aan het licht te brengen – heeft me over een lange en pijnlijke weg geleid. Het was een fysieke reis die me door heel Europa voerde. Het was ook een historische expeditie, een vaak ongemakkelijke terugkeer naar het Duitsland van meer dan zeventig jaar geleden, en naar de verontrustende geschiedenis van de landen die door Hitler werden veroverd.

Bovenal was het een psychologische reis naar alles wat ik heb gekend en waarmee ik ben opgegroeid. Het riep de fundamentele vraag op wie ik ben en wat het betekent om Duits te zijn. Ik zal niet doen alsof dit een simpel verhaal is. Het zal niet altijd makkelijk zijn om te lezen. Maar het was ook geen makkelijk verhaal om te leven.

Van nature ben ik niet geneigd mijn gevoelens te tonen. Het uiten van emoties, zo gebruikelijk in de eenentwintigste-eeuwse maatschappij, gaat mij niet makkelijk af. Ik heb mijn leven lang geprobeerd om mijn innerlijke zelf te onderdrukken, om mijn

gevoelens ondergeschikt te maken aan de omstandigheden waarin ik ben opgegroeid en de behoeftes van anderen.

Maar dit is een verhaal dat naar mijn overtuiging gehoord moet worden. En nog veel belangrijker, het moet begrepen worden. Het is niet uniek, in de zin dat er anderen zijn met vergelijkbare ervaringen. Maar hoewel ik een gemeenschappelijke rode draad deel met duizenden anderen die onderdeel waren van het gruwelijke experiment van Lebensborn, is er naar mijn weten niemand die de specifieke wendingen van het lot heeft gekend, die mijn vierenzeventig jaar op aarde hebben gedefinieerd.

Lebensborn. Het woord loopt door mijn leven zoals het bloed door mijn lichaam stroomt. Een oppervlakkige blik volstaat niet om het te zien, om het te begrijpen. De zoektocht naar de wortels van dit verhaal vereist een uitgebreide en diepgravende verkenning van de meest verborgen plekken.

We moeten beginnen in een stad en een land die niet langer bestaan.

HOOFDSTUK 1

AUGUSTUS 1942

‘Mannen [...] moeten worden doodgeschoten, de vrouwen opgesloten en getransporteerd naar concentratiekampen, en de kinderen weggehaald uit hun moederland en ondergebracht in de gebieden van het oude Rijk.’

Reichsführer-ss Heinrich Himmler, 25 juni 1942

Cilli, door de Duitsers bezet Joegoslavië, 3-7 augustus 1942

Het wemelde van de mensen op het schoolplein. Honderden vrouwen – jong en oud – hielden de handen van hun kinderen omklemd en probeerden een plekje op het overvolle plein te vinden. Gewapende soldaten van de Wehrmacht keken toe terwijl de gezinnen vanuit de hele regio toestroomden.

Deze vrouwen hadden opdracht gekregen van de nieuwe Duitse machthebbers om hun kinderen voor ‘medische onderzoeken’ naar de school te brengen. Bij aankomst werden ze gearresteerd en kregen ze bevel om te wachten. Otto Lurker, de regionale commandant van de politie en veiligheidsdiensten, keek ontspannen en onbewogen toe – zijn handen losjes in zijn zakken gestoken – terwijl het plein volstroomde met gezinnen.

Ooit was Lurker Hitlers gevangenebewaarder geweest; nu was hij de rechterhand van de Führer in Neder-Stiermarken. Hij had de rang van ss-Standartenführer – het paramilitaire equivalent van een kolonel in het leger – maar op die zomerochtend droeg hij een tweedelig burgerkostuum.

Joegoslavië was op dat moment zestien maanden door de nazi's bezet. In maart 1941, toen Hongarije, Roemenië en Bulgarije zich net hadden aangesloten bij de alliantie van Balkanlanden van het Rijk, had Hitler de heerser van het koninkrijk, regent prins Paul, onder druk gezet om hun voorbeeld te volgen. De prins en zijn kabinet waren bezweken voor het onvermijdelijke en hadden Joegoslavië formeel aan de asmogendheden verbonden. Het door de Serviërs gedomineerde leger organiseerde echter een staatsgreep waarbij prins Paul plaats moest maken voor zijn zeventienjarige neef, prins Peter.

Het nieuws van de opstand bereikte Berlijn op 27 maart. Hitler vatte de staatsgreep op als een persoonlijke belediging en verklaarde Joegoslavië officieel tot vijand van het Rijk. Hij gaf zijn leger bevel 'om Joegoslavië militair en staatkundig te vernietigen'. Een week later voerde de Luftwaffe een reeks zware bombardementen uit, terwijl infanteriedivisies van de Wehrmacht en tanks van het Panzerkorps een vernietigend spoor door steden en dorpen trokken. Het Joegoslavische leger was geen partij voor de Duitse blitzkriegtroepen; op 17 april capituleerde het land.

De bezettingstroepen gingen direct aan de slag met Hitlers instructie om alle overblijfselen van de staat te ontmantelen. Ongeveer vijfenzestigduizend mensen – voornamelijk intellectuelen en nationalistten – werden verbannen, gevangengezet of ver-

moord, en hun huizen en andere bezittingen werden aan de nieuwe Duitse machthebbers geschonken. De Sloveense taal werd verboden.

Gedurende de rest van 1941 en de eerste helft van 1942 vochten verzetsgroepen onder leiding van de communist Josip Broz Tito fel tegen de Duitsers. Die sloegen terug met een meedogenloze strafexpeditie: de Gestapo pakte duizenden partizanen en burgers op en deporteerde ze naar concentratiekampen door het hele Rijk. Anderen werden geëxecuteerd als waarschuwing tegen elke vorm van verzet. In negen maanden tijd werden 374 mannen en vrouwen tegen de muur van de binnenplaats van de gevangenis in Cilli gezet en doodgeschoten. Fotografen legden de moorden vast, voor het nageslacht en voor propagandadoel-einden.

Op 25 juni 1942 gaf Heinrich Himmler – de op één na machtigste en meest gevreesde man in nazi-Duitsland – zijn geheime politie en ss-officieren bevel om de partizanen te elimineren.

Deze operatie bevat elk element dat nodig is om de burgers uit te schakelen die de bandieten hebben gesteund en van middelen, wapens en schuilplekken hebben voorzien. Mannen uit dergelijke families moeten worden doodgeschoten, de vrouwen opgesloten en getransporteerd naar concentratiekampen, en de kinderen weggehaald uit hun moederland en ondergebracht in de gebieden van het oude Rijk. Ik verwacht een bijzonder verslag te ontvangen over het aantal kinderen en hun raciale waarde.

Tegen deze bloederige achtergrond verzamelden 1.262 mensen – vaak familieleden van mannen die waren geëxecuteerd om als voorbeeld voor de rest van de bevolking te dienen – zich op die ochtend in augustus op het schoolplein, in afwachting van hun lot.

Onder hen bevond zich een familie uit het nabijgelegen dorp Sauerbrunn. Johann Matko kwam uit een gezin van partizanen: zijn broer, Ignaz, was een van de verzetsstrijders die in de gevangenis van Cilli waren gefusilleerd. Johann was naar het concentratiekamp Mauthausen gestuurd. Na zeven maanden in het kamp mocht hij terugkeren naar huis, naar zijn vrouw Helena en hun drie kinderen: de achtjarige Tanja, haar broertje Ludvig – die toen zes was – en de negen maanden oude baby Erika.

Toen de Duitsers hadden vastgesteld dat alle gezinnen aanwezig waren, verdeelden ze hen in drie groepen – kinderen, vrouwen en mannen. Onder toezicht van Lurker rukten de soldaten kinderen uit de armen van hun moeders. Een plaatselijke fotograaf, Josip Pelikan, legde de gruwelijke taferelen vast voor de obsessieve archivarissen van het Rijk. Zijn fotorolletjes lieten de angst en de schrik van de vrouwen en de kinderen zien; op de opnames stonden tientallen peuters die in het schoolgebouw waren opgesloten, in lage hokken met stro.

Terwijl de moeders buiten wachtten, onderzochten de nazi-functionarissen de kinderen. Gewapend met grafieken en klemborden noteerden ze zorgvuldig de gezichts- en lichaamskenmerken van ieder kind.

Dit waren echter geen medische onderzoeken in de gebruikelijke zin; het waren ruwe peilingen van ‘raciale waarde’ die werden

gebruikt om ieder kind in één van vier categorieën in te delen. Kinderen die qua uiterlijk voldeden aan Himmlers strikte criteria voor een kind van zuiver Duits bloed, werden in categorie 1 of 2 geplaatst. Deze kinderen werden formeel geregistreerd als potentieel bruikbare toevoegingen aan de bevolking van het Rijk. Kinderen die zelfs maar een spootje van Slavische trekken hadden – laat staan kenmerken die wezen op een ‘Joodse afkomst’ – kregen de laagste rassenstatus en kwamen terecht in categorie 3 en 4. Zij kregen het etiket van *Untermensch* en werden slechts geschikt bevonden voor toekomstige slavenarbeid voor de nazistaat.

De volgende dag was deze grove schifting volbracht. De kinderen die in raciaal opzicht waardeloos werden geacht, werden teruggegeven aan hun families. Vierendertig andere kinderen, van jonge baby’tjes tot twaalfjarige jongens en meisjes, werden echter door de Duitsers meegenomen. Onder begeleiding van verpleegsters van het Duitse Rode Kruis (DRK) werden ze in treinen gezet en over de Joegoslavische grens naar een *Umsiedlungslager* – een doorgangskamp – in Frohnleiten gebracht, bij de Oostenrijkse stad Graz.

Daar bleven ze niet lang. Tegen september 1942 had er een verdere selectie plaatsgevonden, deze keer door speciaal opgeleide ‘rassencontroleurs’ uit een van de talloze organisaties die Himmler had opgericht om de voorraad van ‘goed bloed’ te behouden en te versterken.

Neuzen werden gemeten en vergeleken met de officiële ideale lengte en vorm; lippen, tanden en geslachtsdelen werden betast en gefotografeerd om het genetisch kostbare menselijke koren van het minder waardevolle kaf te scheiden. Deze fijnere, meer

rigoureuze schifting werd gebruikt om de kinderen opnieuw in de vier categorieën in te delen.

Oudere kinderen die alsnog in categorie 3 of 4 terecht waren gekomen, werden naar heropvoedingskampen in Beieren gestuurd, in het hart van nazi-Duitsland. De beste van de jongere kinderen in de twee hoogste categorieën zouden na verloop van tijd deel uit gaan maken van een geheim project dat door de Reichsführer in eigen persoon werd geleid. De naam van dit project was Lebensborn, en onder de kinderen die hieraan werden toegewezen, bevond zich de negen maanden oude Erika Matko.